

Љубица ИСАКОВИЋ
Тамара КОВАЧЕВИЋ

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд

ФУНКЦИЈА РАЗЛИЧИТИХ УПИТНИХ РЕЧИ У ПИСАНОМ И ЗНАКОВНОМ ЈЕЗИКУ У ШКОЛАМА ЗА ГЛУВУ И НАГЛУВУ ДЕЦУ

Глуви и наглуви ученици уче да језички уобличе своје мисли, жеље, да питају и одговарају на питања.

Питања развијају мишљење, подстичу на говорну активност, буде осећања детета и помажу при разумевању садржаја текста. При постављању питања треба водити рачуна о речнику који деца поседују и њиховом познавању граматике.

Психолошко-дидактичка вредност питања се своди на њихову усклађеност са узрастом и способностима ученика. Питања треба да буду разумљива, не смеју да садрже непознате речи и да буду двосмислена.

Неопходно је да ученици овладају свим питањима и облицима питања које наставник поставља. Ученик се учи да разуме питања, да одговори на њих, а потом и да сам формулише питање.

Глува и наглува деца, у свом језичком изразу поред говорног и писаног, преваходно користе знаковни језик.

Циљ нашег истраживања био је испитати употребу и разумевање питања са различитим упитним речима у оквиру писаног и знаковног језика код глувих и наглувих ученика узраста од четвртог до седмог разреда.

Узорак је обухватио глуве и наглуве ученике који похађају школу "Стефан Дечански" у Београду.

Уочени су бољи резултати при употреби и разумевању питања у оквиру знаковног језика.

Кључне речи: питања, упитне речи, писани и знаковни језик, глуви и наглуви ученици

УВОД

Деца постављају питања у вези са свим оним што непосредно виде око себе. Прве речи које науче добијају значај у вези са специфичним стварима и предметима, са којима су дошла у додир. Богаћење речника зависи од богаћења непосредног дечјег искуства.

Губитак слуха доводи до отежаног поимања усменог говора и писаног језичког израза, као и до отежаног развоја речника.

Глуво дете истовремено учи да изговара речи и само значење речи, односно и реч и појам који је том речју означен.

Владање гестом и његова логичка употреба у говору јесте мисаони исказ и уколико се нађе слушно оштећено дете које не зна и не користи гестове можемо доста поуздано закључити да се ради о његовој психичкој неразвијености.

Познавање дечјег речника (знаковног, говорног и писаног) је од изузетног значаја за потребе наставе.

ПИСАНИ ГОВОР И ЗНАКОВНИ ЈЕЗИК

Писани говор је веома значајан облик комуникације. Контакти са људима, догађајима и идејама се најчешће обављају писаном речи. Писани говор је сложена делатност, пошто изузетно ангажује способности појединца.

Писани језички израз је средство општег и говорног развоја ове деце и допуњује ограниченост њиховог усменог говора. Учење деце оштећеног слуха правилном писању је основ за њихово укључивање у процес комуникације са људима и услов за стицање знања и развој личности.

Глува и веома тешко наглува деца, у свом изразу поред говорног и писаног превасходно користе знаковни језик. Говор помоћу знакова је главно средство споразумевања међу особама оштећеног слуха. Он има непроцењиву важност у развоју глувог и у томе је његова предност. Споразумевање покретима је резултат психичког развоја глувог детета, а и сам покрет помаже тај развој. Гестовни (знаковни) је природни језички израз глувих лица (Димић, 2003).

Усмени говор се може поделити на дијалошки и монолошки.

Усмени говор може да тече у три основна облика: у облику узвика, у облику дијалошког говора (одговора на питања) и у облику монолошког говора (самостални широки исказ који произилази из унутрашње замисли).

УПОТРЕБА И РАЗУМЕВАЊЕ ПИТАЊА

Још је Аристотел у питањима видео основу учења и филозофије, Сократ је сматрао да се питањима долази до истине и сазнања, а немачки педагог П.Петерзен у питањима налази најважније средство школе.

“У методичкој литератури се питања различито класификују. Совјетски педагог В.В. Галупков дели их на оријентацијска, аналитичка и синтетичка; Драгутин Росандић – на: 1. питања која покрећу учениково запажање, 2. која покрећу интелектуалну делатност, 3. која покрећу имагинацију, 4. критичку рефлексију, 5. асоцијативне процесе, 6. која траже аналогии и разграничења и 7. проблемска питања; Звонимир Диклић их према психо- сазнајној активности дели на: 1. рекогнитивна (на нивоу препознавања), 2. репродуктивна (на нивоу понављања и утврђивања), 3. реконструктивна (на нивоу организовања познатог градива на новим принципима) и 4. продуктивна (на нивоу пуне мисаоне активности, истраживачког и стваралачког чина)” (Маринковић, 2000).

Питањима се ученици подстичу на мисаону и говорну активност. Ако су питања намењена изазивању радозналости, истраживачке пажње, саморадне и спремности за решавање неког проблема, онда су она продуктивна. Када питања упућују на казивање већ познатих, научених и запамћених садржаја, онда су она репродуктивна.

Са језичког становишта питање треба, пре свега, да буде потпуно разумљиво. Оно не сме да садржи ученицима непознате речи, нити да буде двосмислено. Питање се увек изговара разговетно, гласно и са упитном интонацијом која природно наглашава водеће појмове (сми-саонице) у реченици.

Психолошка и дидактичка ваљаност питања треба да буде прилагођена узрасту и способностима ученика и сазнајној улози питања у околностима непосредне примене.

Питање је добро кад удовољава стручним захтевима и обезбеђује потпуно споразумевање, али постаје ваљано и практично тек кад се употреби у повољним околностима, у право време и на правом месту (Николић, 1992).

У настави су неприхватљива нејасна, неодређена, непрецизна и двосмислена питања. Такође, непожељна су обимна, дуплирана и више-предметна питања.

Писано одговарање на питања, не треба схватити буквално, као одговоре на упитне реченице које су садржајно независне једна од друге, иако се и тако може вежбати у периоду учења читања и писања. Овај облик писаног изражавања најбоље је користити у тесној вези са усменим казивањем, о некој погодној теми која му обично претходи.

Иако се уочавају тешкоће приликом одговарања на питања, можемо рећи да глуви и наглуви ученици боље резултате остварују при одговарању на питања, него при постављању питања, услед тешкоћа при употреби научених речи. Недостатак говорног искуства и доминантна улога знаковног језика у комуникацији један је од узрока добијених резултата. Није довољно само познавати одређени појам, већ и омогућити његову активну употребу у различитим ситуацијама. То се може постићи довођењем ученика у различите ситуације. Њихово говорно осамостаљивање, у ствари је крајњи циљ овладавања појмовима (Димић, Исаковић, 2008, Димић, Исаковић, Ковачевић Т., 2008).

У настави српског језика развијају се језичке, тј. говорне способности. Питања су добра само ако удовољавају језичким, стручним и психолошко-дидактичким захтевима. Она треба да буду разноврсна и да се не постављају увек на исти начин (питања са упитним речима -ко, шта, где, какав, зашто, како, питања без упитних речи, непотпуна питања, питања са везником "А"). Наставник треба да ради са ученицима на свим облицима питања.

"Универзално и најбоље средство које помаже при разумевању текста који се чита су питања. Специфичност почетног периода усвајања питања је заправо давање што веће количине "пасивних питања" који ће омогућити разумевање текста. Њихов основни задатак је да што пре оно што се чита постане саставни део активног речника. Активност детета и његов самостални рад на тексту зависе такође од карактера питања. Неопходно је да се путем питања мисли ученика не упућују само ка општем садржају онога што се чита, већ ка и детаљима које често они могу превидети. На основу таквих питања ученици неће набрајати само чињенице, већ ће и расуђивати, тражити одговор у целом тексту и користити знања која већ поседују" (Димић, 2004).

У току часа језика и књижевности наставник има могућност да разбије причу по питањима како би установио колико и како су ученици разумели текст на коме се ради. Често, глуви ученик може наизглед разумети питање и пронаћи у тексту део реченице који представља одговор. Да би се то избегло из текста се издвајају реченице које су директно повезане са разумевањем садржаја и чије схватање гарантује да су ученици прихватили текст. За правилно усвајање и схватање питања неопходно је обезбедити дубљи рад над текстом. Тада се више користе питања "како", "колико", "због чега" и "зашто".

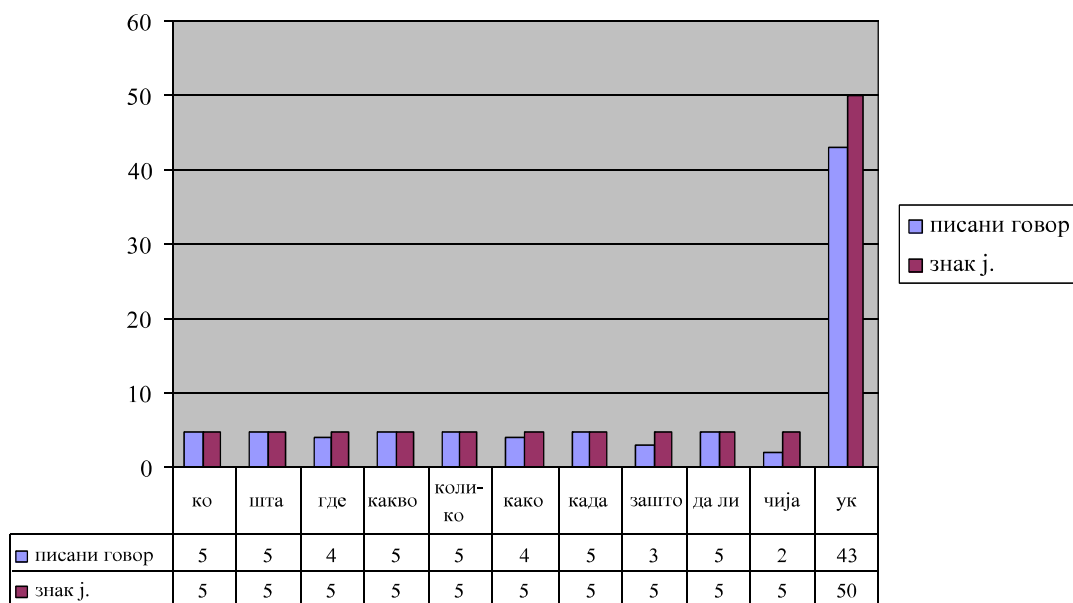
Такође, постоје питања на која ученик одговара на основу својих ранијих сазнања-свог искуства. Она омогућавају да се постојећа знања актуелизују и прошире.

Ученици IV разреда су при употреби и разумевању питања боље резултате остварили у оквиру знаковног језика.

У оквиру писаног говора проблем су представљала питања са упитним речима КО, КАКВО, ЧИЈА.

Графикон 2 – Употреба и разумевање питања у оквиру писаног говора и знаковног језика код ученика V разреда

Остварени су бољи резултати у оквиру знаковног језика.

У оквиру писаног говора проблем су представљала питања са упитним речима ЗАШТО И ЧИЈА.

Ученици VI разреда су при употреби и разумевању питања боље резултате остварили у оквиру знаковног језика.

У оквиру писаног говора проблем су представљала питања са упитним речима ЗАШТО и ЧИЈА.

Код ученика VII разреда уочено је боље реазумевање и употреба питања са различитим упитим речима. Подједнаки резултати остварени су у оквиру писаног и знаковног језика.

Квалитативна анализа

Код глувих и наглувих ученика узраста од IV до VII разреда смо у оквиру писаног говора учили неке специфичне одговоре.

1. Ко је данас редар?

Данас је Александра.

Данас је редар Воја.

Милош је данас.

Никола је редар.

Редар је Лаура.

2. Шта волиш да једеш?

Ја воли да воће.

Месо.

Ја једе јагода.

Ја волиш да једеш хлеб.

Ја волим да једем јапански шпaгете.

Волим да једем макароне са шећером и презлама укусно ми је.

3. Где ти живиш?

У Београд.

Ја у Ковин кући.

Ја живи у Вршац.

Ја живим у Вождовац.

Ја живим у Сремчицу.

4. Какво је данас време?

Сунце.

Време је сунце.

Данас је сунце сија.

Време је данас.

Лепо је време сунчано је и мало топлије.

5. Колико имаш година?

11 година.

Година имам 13.

Година имаш 13 година.
Ја имам године четирнаест.
Имам 13 год

6. Како се зове твоја наставница?

Моја наставница се зови Исидора.
Мој наставница Лидија.
Наставница се твоја зове
Лидија
Мери

7. Када је твој рођендан?

Рођендан је 1989.
Октобар 12.
Датум 12. јул.
Мој рођендан је двадесет шест септембар.
Ја када рођендан 28 август.

8. Зашто волиш лето?

Зато што лепо лето и ја волела бих море.
Волим лето: друштво, пливам, шетам.
Плива.
Зато што идем Грчка. Зато што волим лето због море.
Зато што волим путујем и град, одмарам...

9. Да ли волиш да идеш у школу?

Волим да учим и пишем.
Волиш идеш школу.
Ја волим мало.
Волиш да идеш у школу.
Ја не волим школу али мора у школу.
Онако.

10. Чија је ово торба?

Твоја.
Мој торба.
Торба је ово.
Торба је твој.
Бранкина је торба.

ЗАКЉУЧЦИ

1. Глуви и наглуви ученици старијег узраста боље разумеју и употребљавају питања са различитим упитним речима.
2. Најбоље резултате, и у оквиру писаног и у оквиру знаковног језика, остварили су ученици VII разреда.
3. Нешто слабије резултате остварили су ученици IV и VI разреда.
4. Код свих ученика обухваћених узорком уочено је боље разумевање питања у оквиру знаковног језика. Употребљене упитне речи су у оквиру знаковног језика одмах препознаване, адекватно тумачене и коришћене при одговорима на питања.
5. У оквиру писаног језика ученици су често одговарали једном речју и изостављали знакове интерпункције. Уочена је и неправилна потреба великог и малог слова.
6. Писани говор глуве и наглуве деце карактеришу аграматизми и неслагања у роду, броју, падежу, као и неадекватна употреба личних заменица и лица.
7. При одговарању на постављена питања се уочава инверзија.
8. У писаном изразу се, при одговарању на питања, уочава стереотипија.
9. Ученици су најбоље разумели упитне речи: КО и ШТА. У раду са глувом и наглувом децом се ова питања постављају од најранијег узраста, ради разликовања бића и ствари и уочавања именица и глагола.
10. Посебан проблем су представљале упитне речи: ЗАШТО, КАКВО И ЧИЈА чије су значење ученици схватили тек приликом употребе знаковног језика.

Наведене упитне речи су тешко разумљиве и апстрактне. Оне се ретко употребљавају у свакодневном говору, како у оквиру знаковног, тако и у оквиру писаног израза.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бугарски, Р. (1996): Увод у општу лингвистику, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
2. Васић, С., Кнафлич, В., Маринковић, Р., Мاستиловић, З. (1985): Језичка развијеност и култура говора у основној школи, Институт за експерименталну фонетику и патологију говора, Београд
3. Влашић, Н., Томић, Љ., Војиновић, М., Радосављевић, Д. (1985): Граматика у основној школи, Завод за стручно усавршавање и издавачку делатност "Београд", Београд

4. Вучковић, М.(1993): Методика наставе српског језика и књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
5. Димић, Д.Н.(1996): Специфичности у писању слушно оштећене деце, Дефектолошки факултет, Београд
6. Димић, Д.Н. (2004): Функција падежа у језичком изразу код деце оштећеног слуха, Београдска дефектолошка школа, 1, 49-61
7. Димић, Д.Н. (2004): Проблеми у језичком изразу код глуве и наглуве деце, ДДСЦГ, Београд
8. Димић, Д.Н. (2002): Класе речи и лексички дефицити код глуве и наглуве деце, Истраживања у дефектологији, Дефектолошки факултет, ЦИДД, Београд
9. Димић, Д.Н. (2003): Правописна правила и деца оштећеног слуха, Београдска дефектолошка школа, 1-2, 41-54
10. Димић, Д.Н., Исаковић, Љ., Ковачевић, Т. (2002): Лексичко-стилски дефицити код глуве и наглуве деце основношколског узраста, Београдска дефектолошка школа, 3, 24-35
11. Димић, Д.Н., Ковачевић, Т.(1998): Специфичности лексике у писаном изражавању деце оштећеног слуха основношколског узраста, Београдска дефектолошка школа, 1, 14-30
12. Димић, Д.Н., Ковачевић, Т.(1999): Неки лексички дефицити у језику деце оштећеног слуха основношколског узраста, Дани дефектолога Југославије, Нови Сад
13. Димић Н., Исаковић Љ.(2008): Специфичност одговарања на питања и постављање питања код глуве и наглуве деце у говорном, писаном и знаковном изразу, У сусрет инклузији – дилеме у теорији и пракси: Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Издавачки центар (ЦИДД) Београд; 2008. стр. 363-374.
14. Dimic, N., Isakovic, Lj., Kovacevic, T.:The specificity of formulating questions and answers in deaf and hearing children, XXIX International Congress of Psychology, 20-25 July 2008, ICC Berlin, Germany, www.icp2008.org, 108
15. Димић, Д.Н, Исаковић, Љ.: Функција питања и одговора у процесу наставе код деце оштећеног слуха, Зборник резимеа, Сабор дефектолога СЦГ, Врњачка Бања, 2006, 13
16. Кашић, З. (1996): Улога семантичког језгра лексеме у богаћењу активног дечјег речника, Београдска дефектолошка школа, Београд, 1, 15 – 21
17. Кашић, З., Димић, Д.Н. (1999): Типови аграматизама у зависној клаузи код глуве и наглуве деце, Београдска дефектолошка школа, 2-3, 5-14
18. Кашић, З. (2002): Аграматична продукција и семантичка „збрка“ код деце раног школског узраста, Истраживања у дефектологији, Дефектолошки факултет, ЦИДД, Београд
19. Кристал Д.(1996) : Кембричка енциклопедија језика, Нолит, Београд
20. Кристал Д.(1998): Енциклопедијски речник модерне лингвистике, Нолит, Београд
21. Лекић, Ћ. (1993) : Методика разредне наставе, Нова просвета, Београд
22. Маринковић, С. (2000): Методика креативне наставе српског језика и књижевности, Креативни центар, Београд

23. Николић, М.(1992): Методика наставе српског језика и књижевности, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
24. Савић, Љ.(1986): Методика учења говора глуве деце, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
25. Станојчић, Ж., Поповић, Љ., Мицић, С. (1989): Савремени српскохрватски језик и култура изражавања, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд

FUNCTION OF VARIOUS INTERROGATIVE WORDS IN WRITTEN AND SIGN LANGUAGE IN SCHOOLS FOR DEAF AND HARD OF HEARING CHILDREN

LJUBICA ISAKOVIĆ, TAMARA KOVAČEVIĆ
Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade

SUMMARY

Deaf and hard of hearing children learn to shape their thoughts and wishes, to ask questions and answer them.

Questions develop thought and stimulate speech activity, awaken feelings in a child and help in the understanding of content. In asking question one should take into consideration the vocabulary that the children possess and their knowledge of grammar.

Psycho-didactic value of a questions involves their compatibility with the age level and capabilities of children.. Questions need to be understandable and cannot contain unknown words or be ambiguous.

Deaf children need to master all questions and their forms which the teacher asks.

The student is taught to understand the questions, to respond to them, and then to formulate a question. Deaf and hard of hearing children in their language in addition used speech and written form, but primarily they use sign language.

The aim of this study was to evaluate the use and understanding of questions with various interrogative words within the scope of written and sign language in deaf children, attending grades four to seven.

The sample consisted of deaf children attending school "Stefan Decanski" in Belgrade.

Better results were observed in the use and understanding of questions in the use of sign language.

Key words: questions, interrogative words, written and sign language, deaf and hard of hearing children